

КА ПРОБЛЕМУ СЛОВЕНИЗАЦИЈЕ БЕОГРАДА И СЕВЕРНЕ СРБИЈЕ

Сингидунум се, под словенским именом Београд, јавља први пут у писаним изворима — у писму папе Јована VIII бугарском кнезу Борису-Михајлу 878. године. Папа обавештава кнеза да је смењен незаконито постављени београдски епископ Сергеј, — пореклом Словен¹.

Неколико година касније — 885/86, у опширнијем Житију светог Климента, које је, најпре по изгубљеном словенском тексту, написао Теофилакт охридски архиепископ (крајем XI. или првих година XII века), — помиње се тадашњи управник Београда — Боритакан, Бугарин и по пореклу. Њему се обраћају за помоћ протерани ученици панонског архиепископа Методија, тражећи заштиту бугарског кнеза Бориса-Михајла². Београд је тада био погранични град Бугарске.

То су једини писани подаци о Београду, не само у IX веку, већ су једини подаци и о Сингидунуму од четрдесетих година VII века³. Тада су се, по царском писцу Константину Порфиригениту, Срби, долазећи из околине Солуна, обратили београдском стратегу са молбом да им византијски цар (Ираклије) додели другу земљу за насељавање⁴. То је уједно и први помен одређеног словенског племена које се краће време задржавало у непосредној околини Београда.

Поразом Авара под Цариградом 626. године, практично је за Источно римско царство — Византију — отклоњен аварски притисак, и византијски хроничари и писци уопште, престали су да се интересују

за Аваре и за северну границу Царства на Балканском полуострву. А франачки хроничари заинтересовали су се за Аваре и обе Паноније тек када су почели велики франачко-аварски ратови 791. године. Према томе немамо никаквих писаних података о овим крајевима, па, не знамо шта се догађало на северним границама Балканског Полуострва и са Београдом читавих стопедесет година. Зна се само да је Византија, и ако заокупљена великим невољама на Истоку, у Малој Азији, покушавала свим силама да брани главне балканске саобраћајнице, па и т.з. цариградски пут преко Софије (и Београда?). Овај важни пут изгледа да је био у њеним рукама све до првих година IX века⁵. Ако судимо по упорности којом су се борили Византијци са разним т.з. варварима, нарочито од краја прве половине V века до првих година VII века, — да поново преотимају и обнављају Сингидунум⁶, и са каквом су се упорношћу касније отимали са Мађарима о Београд, биће да је исту политику Византија морала да води и у овом времену за које немамо писаних података. А да је Византија умела да очува за њу значајне (и добро утврђене) градове, важна стратешка и економска упоришта, па и кад су бивали потпуно окружени словенским насељима, доказ су потпуно савремене историје и далматинских градова и Солуна.

Са трајнијим присуством Словена у околини Београда можемо рачунати, ослањајући се на казивања Менандра, већ од

краја VI века. Наиме, аварски каган Бајан 579. године, припремајући напад на Сирмијум гради мост на Сави на простору између Сирмијума и Сингидунума, а са правом забринутом византијском стратеги Београда — Сету, — тврди уз две заклетве (аварску и хришћанску), да се спрема за рат против Словена⁷. Авари су се налазили северно од Саве, Словени, очигледно на другој — јужној обали, на којој је уосталом и Сингидунум. Такве војне припреме не врше се против пљачкаша у *пролазу*, у такву могућност нико не би поверовао, па ни уз две заклетве.

Сви остали, нешто каснији историјски податци (из краја VI века) помињу само учествовање Словена при поновљеним борбама око Сингидунума, када је Сингидунум, за краће време неколико пута бивао освајан и ослобађан: сигурно 584, 593 и 596⁸.

Из ове групе података сигурно је само да се крајем VI века Словени неколико пута налазе у непосредној околини Београда, али како су у питању ратни походи, те вести не указују, а још мање доказују да су се у околини Београда ближе или даље, налазила словенска насеља.

Уосталом у тим смутним временима тешко је и претпоставити у овом граничном појасу а питомом крају, постојање словенских небраћених насеља, па не само словенских већ и сеоских насеља уопште. Само утврђени градови пружали су какав такав заклон, па ни он није био сигуран. У градове су се изгледа сталније повукли и староседеоци земљорадници из суседних насеља. И баш за Сингидунум Теофилакт Симоката изриком бележи да су га Авари 584. године релативно лако заузели, јер је њихов изненадни напад „већину градског становништва затекао на њивама, јер је вршидба захтевала да се тако ради“...⁹

Са трајнијим и трајним словенским насељима можемо рачунати тек после 626. године, када су се, под Цариградом тешко поражени Авари повукли преко Саве и Дунава, и заокупљени својим унутрашњим борбама, престали да угрожавају насеља јужно од Саве и Дунава, односно, у нашем конкретном случају и насеља око Београда и у Северној Србији.

На тешко опустошеном Балкану била је потребна радна снага, и мирна сеоска

насеља и земљорадничка и сточарска. На тим чисто економским потребама засноване су све ране везе између преосталих утврђених византијских градова и словенских насеља у околини, било да су били у питању византијски градови у Далмацији, или Солун за који имамо највише података¹⁰ или Сингидунум о коме за то време немамо података.

Када су се Словени населили и у самом Београду одговор могу дати само археолошка ископавања. По досадашњим резултатима судећи то је могло бити већ у VIII веку¹¹. Ти нови становници не само околне, већ и самог Сингидунума дали су му ново, словенско име — Београд¹².

Према томе обележавањем 1100. годишњице првог писаног помена Београда „тог најчувенијег од подунавских градова“¹³ како га је окарактерисао други помен новог имена, — смањен је, без икакве сумње временски период бивствовања Сингидунума под словенским именом Београд. Јер то име стари град морао је добити, не кад је ушао као гранични град у оквире бугарске државе¹⁴, већ знатно раније, када су се и у његовој околини и у њему настанили Словени. Никаква званична акција већ промена становништва условила је ново име.

У овим временима, првим столећима средњег века, па и у IX веку често су две сасвим издвојене чињенице: државна припадност и етничка припадност. Почев од Византије. Она је тада типична анална држава, постоје само поданици ромејског царства. Па им чак и цареви припадају разним етносима. Карло Велики баш тада (крајем VIII и почетком IX века) покушава не да уједини један народ, већ да обнови Западно римско царство. За рану бугарску државу Златарски са правом констатује „Че прѣзъ пѣрвия периодъ на пѣрвато царство имало бѣлгарска дѣржава но нѣмало оше бѣлгарски народъ...“¹⁵

Према томе за наш проблем најважнија су питања везана за оне Словене који су Сингидунуму дали ново име Београд, населивши се у њему и његовој околини, ближе и даљем залеђу.

Како нам недостају најранији историјски податци о овом подручју као завичају једног дела Јужних Словена, покушала

Сл. 1. — Наушнице
са локалитета
северне Србије
(1—3) и јужне
Словачке (4—15)
(по М. Љубинковић).

1. Ohringe von
Ausgrabungen aus
Nordserbien (1—3)
und der Südslowakei
(4—15). (Nach
M. Ljubinković).

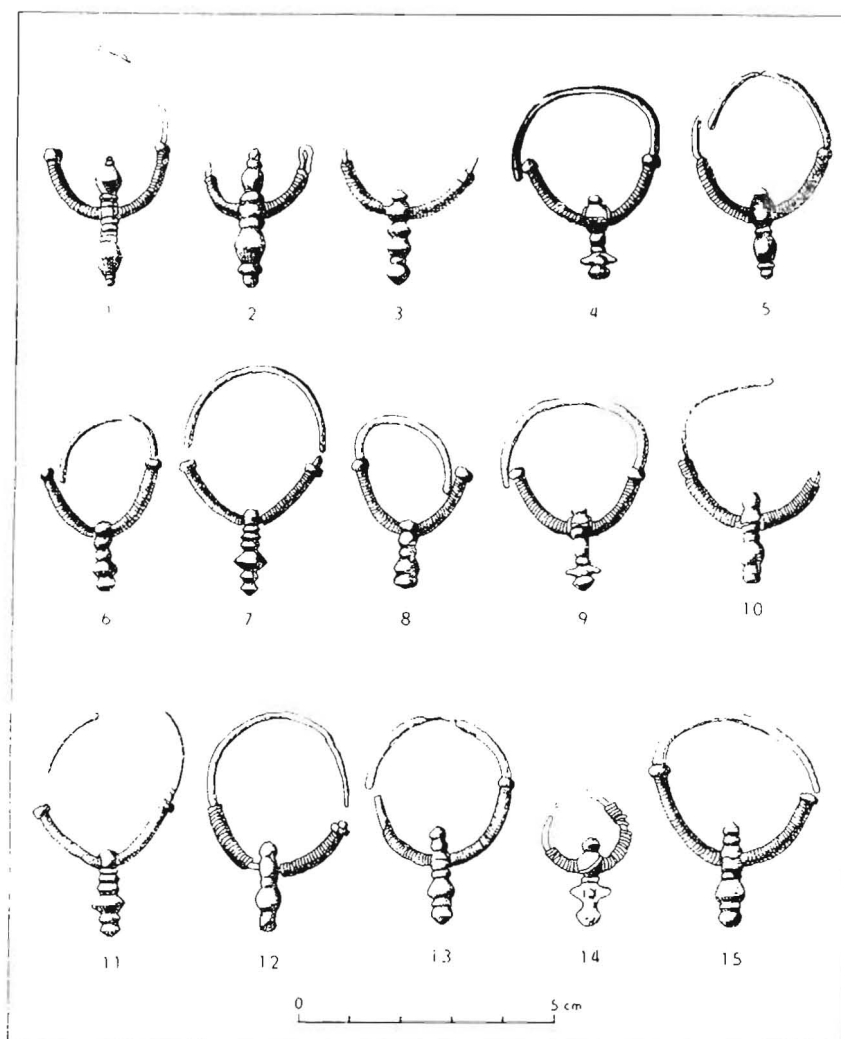

Fig. 988.

Fig. 989.

Сл. 2. — Наушнице
из оставе
у Токају
(по Хемпелу)

2. Ohringe
aus Tokaj
(nach Hempel)

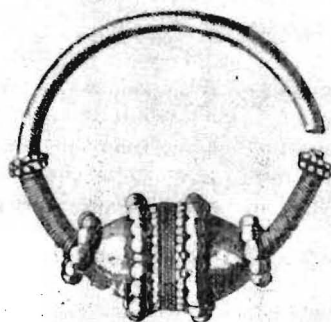

Fig. 990.

Fig. 991.

бих на основу археолошких података, од којих сам одавно кренула, користећи део лингвистичких података и касније историјске вести, да бар делимично покренем решавање ових проблема, базирајући се на нашем *садашњем* знању.

На основу археолошког материјала, било оног који је случајно откривен или који је пронађен приликом систематских археолошких ископавања, добија се утисак, који се, бар за сад, стално и потврђује, да постоје разлике између налаза у северној Србији западно од Београда и налаза у северној Србији источно од Београда. Што би можда значило да се и у сасвим раној историји Словена одражавала касно-античка територијална подела Балкана 395. године, при којој је граница између Источне и Западне половине почињала негде од Београда¹⁶.

Чињеница јесте да су мање археолошки испитане области западно од Београда, али и оно мало налаза што има, припада опште јужнословенској материјалној култури, не показује неке специфичности а нема ни директних веза са најкарактеристичнијим налазима из северо-источне Србије. Словени са овог подручја, по данашњем знању, не показују дуго неки изразити индивидуалитет, било да их треба везати са северо-источном Босном, јужним деловима некадашњег Срема, или са Словенима из јужнијих области западне Србије, или најзад као засебним племенима који ће се касније стопити са Србима. Занимљиво је да о овим деловима Северне Србије нема дуго ни касније историјских података.

Што се тиче северног дела Источне Србије — на њеној територији се веома рано појављују специфични облици накита, а накит је карактеристичан део народне ношње која, по правилу, има специфичне одлике на једном подручју у одређено време. А на овом тлу се карактеристични облици накита јављају дуже време, било да су у питању облици накита који краће трају, или други — чија се континуирана употреба може пратити вековима.

Као примере користимо два типа минђуша, јер је на минђушама најлакше пратити специфичности појединих подручја, које се манифестују у накиту, пошто оне увек припадају правом накиту-украсу.

Краће трају, на пример, минђуше чији је доњи део округле карике обавијен густо намотаном жицом око централног привеска. Овакав тип минђуша користи се изгледа само у IX веку, а налази се, до сада бар, само уз северну границу Северне Србије и у јужној Словачкој¹⁷ (сл. 1)

Минђуше и наушнице са три неједнаке јагоде: две бочне мање, округле (или са по два цветлика коленцета) и једна централна далеко већа, овоидна, са наглашеним центром, (сл. 2), — трају вековима. Јављају се, како изгледа бар крајем X века (кад већ имају чврсто устаљен облик), и често су део луксузног накита све до почетка XV века, а у народном накиту се задржавају све до XVIII века¹⁸.

Најстарији примерци нађени су и опет уз северне границе северо-источне Србије (Кладово, Смедерево) и у јужној Мађарској: у Токају¹⁹ Док се примерци из пуног средњег века налазе најчешће у северо-источној Србији, затим у источном Банату (око Вршца), у Западној Бугарској, а повремено и у источној Македонији. Има се утисак да се из једног организованог центра постепено шире.

Чињеница јесте да је у источном делу северне Србије израда накита била развијена од најмање римских времена. Те да је постојала традиција златарства. Али традиција сама по себи није довољна, њу неко треба да подржава и одржава. Вековима. Чак се има утисак (анализе га могу проверити) да су, бар за пуни средњовековни накит, од XII века даље, златари користили на исти или на врло близак начин припремљено сребро.

*

Ако се пак вратимо на историјске изворе добијамо следеће податке:

Абодрити и Тимочани шаљу своје посланике у Ахен, на двор Лудвика Побожног, на други крај Европе, 818. године. Што доказује да су и једни и други имали чвршћу друштвену и државну организацију на самом почетку IX века²⁰. Бирање изасланика и њихово слање несумњиво доказују да су и једни и други имали развијену друштвену заједницу и традицију унутрашњег самоуправљања. За „Абодрите

обично назване Преденеценте“ знамо само да су били настањени негде северно од Дунава, између ушћа Саве и Тимока²¹. Није решено питање да ли су један огранак Абодрита Браничевци који су били насељени, преко пута њих, јужно од Дунава²². У сваком случају о Абодритима нема података после почетка IX века. Док о Браничевцима односно Моравцима помени почињу скоро у исто време, али трају вековима.

Вероватно је да су 818. године Абодрити и Тимочани заједнички наступали на франачком двору, са претходним договором, судећи по заједничкој појави на веома удаљеном франачком двору²³.

Тимочани су (да ли одвојено од Абодрита?) 818—819. године покушали да се вежу уз Франке, одричући се савеза са Бугарском²⁴. Не знамо када је тај савез са Бугарском почео, али је сигурно да су у тренутку приступања томе савезу, Тимочани морали имати некакву развијенију друштвену организацију која је могла, у име неке чвршће заједнице да закључи савез. У жељи да се ослободе Бугара један део Тимочана прешао је на франачку територију, а затим узео учешћа у устанку хрватског посавског кнеза Људевита 819—822. године²⁵. Свакако ослабљени раздвајањем, Тимочани, после пропасти устанка, престају, чини се, да учествују у значајнијим акцијама самостално. Јавиће се померено касније.

По лингвистичким истраживањима стари Словени у југоисточним деловима Паноније служили су се раним српско-хрватским језиком²⁶. Уз то установљено је да у раном словачком језику постоје карактеристичне мешавине са јужно-словенским²⁷.

Тек доласком Мађара прекинуте су директне везе између Словена настањених у северној Србији, њихових непосредних суседа: делова Панонских Словена и Словака. — Остаје отворено питање да ли се може тим старијим директним везама тумачити појава аналогних делова накита у IX веку у североисточној Србији и јужној Словачкој (ма да они недостају у Панонији), — или би, можда пре, овде имали археолошке потврде пресељавања једног дела Тимочана на франачку територију.

Засебан су проблем историјске вести о Моравцима (Браничевцима) у IX и X ве-

ку. Оне се најчешће утапају у вести о Великој Морави, тада моћној словенској држави. Међутим, велико је питање да ли је то исправно, јер је тешко предпоставити да низ писаца, независно један од другог, говоре или о две Мораве, или дају податке који указују да поред моћне државе у Моравској постоји и друга Морави, овога пута у Србији — најпре мала у односу на Велику.

Већ т.з. Баварски географ, двадесетих година IX века (између 815. и 817. године) помиње две Мораве као државне организације (између којих је убацио Бугарску)²⁸. Пасавски бискуп Пилграм шаље папи Бенедикту VI 973. године низ фалсификованих докумената, у којим, између осталог, Пилграм тражи да му се врати право јурисдикције над седам епархија које се налазе у *источној (доњој) Панонији и Мезији*, где су биле Аварија и Морави²⁹. Сигурно је да је у главном граду Браничевца — античком Маргуму, словенској Морави (данашњој Дубравици), постојала епископија од краја IX века (бар од 879. године)³⁰; без сумње њој припада и т.з. енигматични „моравски епископ Врацен“ из XI века, кога помиње у својој Чешкој хроници Козма Прашки почетком тридесетих година XII века³¹. У делу византијског цара Константина Порфирогенита постоји и званична протоколарна листа страних владара и архоната. Листа је редигована између 957. и 959. године, т. ј. у времену када одавно није више постојала држава Велика Морави. Др Јадран Ферлуга, који се овом листом последњи засебно бавио, наглашава бит ове листе: да је у току догађаја³², а у њој архонт Мораве постоји, а смештен је у групу архоната балканских Словена³³. Један, истина каснији текст т.з. Солунске легенде помиње међу бугарским архонтима и „Десимира моравског“³⁴. Ако је тачно прочитано име реке Млаве, што са арапским текстовима није увек лако, онда би се по Масудију, уз Мораву (било реку или град) помињала и Млава³⁵, што би дефинитивно доказивало, да је око половине X. века ова државна заједница постојала.

Ови податци, чини се, доста убедљиво објашњавају самосвојност неких археолошких налаза са ове територије, ма да и у тумачењима археолошких објеката има појава бракања двеју Морави. Наиме, оста-

ва из Токаја третирана је као постморавска³⁶, ма да она стварно нема везе са изузетно богатим накитом Велике Мораве, сем када се ради о најчешћим и заједничким облицима савременог словенског накита, док су у токајској остави далеко најбројније типично браничевско-моравске наушнице са три неједнаке јагоде.

Није нам на овом месту задатак да реконструишемо детаљније политичку историју ове државне заједнице. Резимирамо само податке. По Баварском географу и наша Морава је самостална, тачније самоуправна почетком IX века. Осамдесетих година IX века вероватно је била у саставу Бугарске, ма да је епископ Мораве могао бити и засебне (византијске) архиепископије³⁷. Бар од средине X века она је поново самоуправна.

Систематски обрађени нумизматички налази са терена северо-источне Србије можда ће указати и на повремено озбиљ-

није присуство Византије не само у X већ и у IX веку³⁸.

Из оквира овога рада излази даље праћење судбине ове територије и њене културне баштине. Северо-источна Србија очигледно има своје традиције које се манифестују и раније и касније у разним видовима. На овом месту сам подвукла само једну врсту културног наслеђа. Има и других, и то веома значајних. Да поменем да су на територији Србије најстарији епиграфски споменици нађени на овом подручју: и ћирилски т.з. Темнићки натпис³⁹, и глагољски (делимично) — на опеци из Песаче⁴⁰.

По досадашњим истраживањима Браничевцима је припадало међу већим насељима и Смедерево⁴¹. Карактеристични облици накита обухватају и атар Винче.

У сваком случају Браничевци-Моравци су најнапредније ранословенско племе у ближој околини Београда.

НАПОМЕНЕ

¹ Българска академия на науките, *Извори за българската история*, VII; *Латински извори за българската история*, II, София 1960, 147—151.

² Александар Милев, *Грџките житија на Климент Охридски*, из. БАН, София, 1966, 121.

³ Византиски извори за историју народа Југославије, т. II, обрадио Божидар Ферјанчић, САН, Византолошки институт књ. 7, Београд 1959, 49, и нап. 151. Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1959, 119—120, и нап. 4.

⁴ Ј. Ковачевић је, сматрам са правом претпоставио да би долазак Хрвата и Срба на Балкан пао најпре у оно време владе византијског цара Ираклија, када је на аварској територији владало расуло, после пораза код Цариграда, дакле после 626. године, а да би повратак Срба из околине Солуна и застајање у Београду дошло у време консолидације у аварским областима (око 635. године), што је Србима јако отежавало ако не и онемогућивало повратак преко њихове државнине (Јован Ковачевић, *Аварски каганат*, из. Српске књижевне задруге, Београд 1977, 81). На основу оваквог тумачења, боравак Срба у околини Сингидунума падао би у време између око 635. и 641. године. Тај боравак Срба си-

гурно није био дуготрајан: до добијања царске одлуке из Цариграда. Но без обзира на краткоћу трајања боравак Срби нису могли ово време, — од одласка до повратка гласника из Цариграда, — провести у самом Београду. Несумњиво су били привремено смештени негде у околини Београда. У околини Београда, по досадашњем нашем знању, из тога времена, нађен је само један фрагмент керамике у Ритопеку (сад у Народном музеју). Овај фрагмент само индицира присуство Словена (ма којих) у околини Београда (што нам је познато и из историјских извора) али не дозвољава апсолутно никакве даље закључке.

⁵ П. Фехер, *Аваро-византискије сношења и основице болгарској држави*. *Acta Archaeologica*, ASH, V, Budapest 1955, 56—57.

⁶ Освојили су га вероватно већ 441/2. године Хуни, када су опустошили Сирмијум, Виминацијум и Наисос (Византијски извори за историју народа Југославије, т. I, из. САН, Београд 1955, 9—13; Фрања Баришић, *Византиски Сингидунум*, Зборник радова САН XLIV, Византолошки институт, књ. 3, Београд 1955, 1). Византијци га преузимају и оправљају, затим га освајају Сармати и Источни Готи (око 471), да га, по Прокопију из темеља обнови Јустинијан (пре 535. године; Ф. Баришић,

Нав. дело, 2—6). Са променљивом срећом вође се византијско-аварске борбе око Београда од 584. до 596. године (наведено дело 9—12).

⁷ Византиски извори, I, 92—93.

⁸ Византиски извори I, 106, 112, 120—121.

⁹ Византиски извори, стр. 106. Иста чињеница помиње се и у вези са Солунском почетком VII века: Каганова коњица при изненадном нападу на Солун „затекавши људе на жетвеним радовима неке побише а друге заробише заједно са стоком и пољопривредним алатом...“ (Ф. Баришић, *Чуда Димитрија Солунског као историски извор*, САН, књ. ССХИХ, Византолошки институт, књ. 2, Београд 1953, 96).

¹⁰ По казивању савременика, писаца Чуда Димитрија Солунског Словени насељени у околини углавном су живели у миру са Солуњанима, а поједини њихови прваци имали су пријатеља и међу угледним грађанима. Такав је био случај са Хаџоном првих година VII века (Ф. Баришић, Нав. дело, 85/86, Мир. II, 1 № 165—166), а нешто касније и са Првудом (Ф. Баришић, Нав. дело, 106, Мир. II, 4, № 185).

¹¹ ср. Чланак Гордане Марјановић-Вујовић, у истом овом часопису.

¹² То нису могли бити Бугари, у чијој се државини Београд под тим именом помиње. Јер је процес етногенезе стапања владајућег слоја Бугара и Словена и староседелаца још у току. Тек што је у крви угушена побуна првака владајућег слоја Бугара против кнеза Бориса-Михајла и његове политике (886. године). Побуна је била и против новоприхваћене хришћанске вере, али и против увођења првака Словена у управни апарат (Др В. Н. Златарски, *Историја на првото бугарско царство*, част 2, Софија 1927, 44—53). А само нешто касније од првих помена словенског имена Београд — 889. године Михајлов старији син и наследник Владимир покушаће поново, са бугарским првацима да врати старо политичко стање у Бугарској: вера би била поново паганска, стара, бугарска, а водећи слој би били само прави Бугари. Борбе око изједначења Бугара и Словена завршиће се тек на великом свенародном сабору, који је сазвао 893. године, изашавши из манастира, кнез Борис-Михајло. Ту на сабору лишен је власти Владимир, а за кнеза је проглашен трећи син Бориса-Михајла-Симеон, пошто је претходно ослобођен монашког завета. А стари кнез Борис-Михајло, пред целим сабором запретио је новом кнезу да ће га снаћи братовљева судбина ако одступи од истинске хришћанске вере и од унутрашње „словенске политике“ (В. Н. Златарски, Нав. дело, 254). Тек на том сабору је за званични језик проглашен „словенско-бугарски“ (Златарски, Нав. дело, 258).

¹³ А. Милев, *Грцките житија*, 121.

¹⁴ Као за већину збивања у овом времену немамо никаквих сигурних података када су

Бугари заузели Београд. На нешто широј територији нарочито северно али и јужно од Београда изукрштали су се многи интереси, и ни мало није лако расправити питања њихових граница. Од краја VIII и кроз цео IX век — северно од Београда мењају се границе Авара, Франака, Велике Мораве, државне организације Прибине и Коцеља, Бугара и најзад Мађара који управо долазе. А ту је проблем и других словенских племена, који, као посавски Хрвати или Абодрити на пример имају веће унутрашње самоуправе. Што се тиче територија јужно од Саве и Дунава не знамо када су Тимочани постали савезници Бугара, знамо једино по Ајнхартовим Аналима да су 818. и 819. године Тимочани слали посланике на франачки двор изјављујући да се одричу савезништва са Бугарима и траже савезништво и помоћ Франака (sis... „qui nuper a Bulgarorum societate descriverant et ad nostros fines secontubrant...“ sis. „Timocianorum quoique populum qui de missa Bulgarorum societate ad imperatorum venire...“ (Латински извори..., књ. II, 34—35. Вероватно само онај део Тимочана који је напустио стару постојбину и населио се негде у границама франачке државе, узео је учешћа у устанку Људевита Посавског (819—822). Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, 312. Из ових података јасно је да су Тимочани имали већ развијену друштвену организацију, но када се она основала и како се развијала, докле јој је ишла територија не знамо ништа. О Браничевцима у та рана времена знамо још мање, а практично ништа када се ради о словенским племенима у западном делу Северне Србије, или у западном делу централне Србије. Шта је обухватала област Срема? где су тада биле границе Босне? каква је организација постојала у централном делу југозападне Србије? све су питања без одговора. Где ту сад треба сместити улогу Београда тог, „најчувенијег подунавског града“ у четвртој четвртини IX века (и да ли само тада?), претешко је рећи. Можемо само да очекујемо резултате великих систематских археолошких ископавања...

¹⁵ В. Н. Златарски, *Историја на првото бугарско царство*, т. I, Софија 1918, 352.

¹⁶ Питање континуитета старих административних подела на касније поделе, до у средњи век, захтева даља испитивања. Прва већа истраживања у том правцу вршио је Ј. Ковачевић у Црној Гори (Историја Црне Горе од доласка Словена до краја XII вијека, *Историја Црне Горе I*, Титоград 1967, 295—296, 318 и даље).

¹⁷ Mirjana Čorović-Ljubinković, *Der Zusammenhang des Schmuckes des Nitra-Gebietes und Nordserbiens um IX. Jahrhundert*, *Slovenska Archeologia XVIII*, 1970, 113—118, passim.

¹⁸ Мирјана Ђоровић-Љубинковић, *Наушнице т.з., токајског типа*, Рад Војвођанских музеја, III, Нови Сад 1954, 81—93, passim.

¹⁹ Наушнице са три неједнаке јагоде најбројније су у токајској остави. Уз накит у остави се налазе и два златника византијских царева Романа и његовог савладара Христифора (из 921—931. године) и Нићифора Фоке и Василија II (из 963—964. године). Оба златника су пробушена, и очигледно служила су као накит, те немају ону вредност за датирање оставе коју би имали непробушени златници, прецизније, новци у оптицају. Међутим, чињеница да су два пробушена златника временски, по пуштању у оптицај, релативно блиски, дозвољава претпоставку да не постоји велики временски размак и кад је у питању време закопавања оставе: вероватно негде крајем X века. А у тој остави, понављамо, наушнице са три неједнаке јагоде јављају се у своме већ дефинитивно устаљеном облику.

²⁰ Латински извори..., 34—35.

²¹ В. Златарски, *История*, I, 1, 312. Постоји хипотеза, око које још трају расправе да су се Абодрити налазили око реке Бодрога притоке Тисе (Lubor Niederle, *Manuel de l'antiquité slave*, T. I, Paris 1923, 104).

²² Др Михајло Динић, *Браничево у средњем веку*, Пожаревац 1958, 10 и напомена 2.

²³ 818 године, Латински извори..., 34—35. Т.з. Ајнхартови *Анали* под 818. годином.

²⁴ Латински извори..., 35. Т.з. Ајнхартови *Анали* под 819. годином.

²⁵ Латински извори..., 35.

²⁶ Ни мало лаки лингвистички проблеми излазе из оквира овога рада. У чланку И. Поповића налази се већи број кључних мишљења (Ivan Popović, *Quel était le peuple rapanien qui parlait magyar et strava?* Зборник радова Византолошког института, књ. 7, Београд 1961, 197—226 passim и стр. 226).

²⁷ Наведено дело 222—225.

²⁸ У свом *Descriptio civitatum ad septentrionalem plagam Danubii* он помиње Marharii и Merehanos, први имају 11 а други 30 civitates. (Imre Boba, *Moravia's history reconsidered a reinterpretation of medieval sources*, Martinus Nijhoff The Hague 1971, 31, напомена 3, оп. у Peter Ratkos, *Pramene k dejinám Vel'kej Moravy*, Bratislava 1964, 138—139).

²⁹ И. Боба, Нав. дело, 98, нап. 25 и 100, нап. 31; ср. и П. Раткос, Нав. дело, 349.

³⁰ Михајло Динић, *Браничево у средњем веку*, 10, нап. 3. Тада се помиње моравски епископ Агатон.

³¹ Josef Macùrek, *La mission byzantine en Moravie au cours des années 863—885 et la portée de son héritage dans l'histoire de nos pays et de l'Europe*, МЭГАЛН МОРАВІА *Magna Moravia*, Великая Моравия Zbornik k 1100. Vyročí příchodu byzantské mise na Moravu, Praha 1965, 43.

³² Јадран Ферлуга, Листа адреса за стране владаре из књиге *О церемонијама*, Зборник радова Византолошког института, т. XII, Београд 1970, 161—163.

³³ *Византиски извори за историју народа Југославије*, т. II, обрадио Б. Ферјанчић, Београд 1959, стр. 78, напомена 190, са старијом литературом. Mirjana Corović-Ljubinković, *Les Slaves du Centre balkanique du VIe au IXe siècle*, Balcanoslavica 1, 51, нап. 34.

³⁴ Йорданъ Ивановъ, *Сѣверна Македония*, София, 1906, 64.

³⁵ И. Боба, Наведено дело, 157.

³⁶ Ј. Macùrek, Наведено дело, 49.

³⁷ Као што на пример сматра Дворник (F. Dvornik, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle*, Paris 1926, 148—149).

³⁸ По саопштењу Добриле Поповић-Гај, у збирци Народног музеја у Београду има више примерака византијског новца IX—X века са ове територије.

³⁹ Светозар Радојчић се последњи бавио овим изузетно важним спомеником. (*Темнићки натпис, Сујеверице средњевековних градитеља о чудотворној моћи имена и ликова севастиијских мученика, Узори и дела старих српских уметника*, Срп. књиж. задруга бр. 457, Београд 1975, 7—17).

⁴⁰ Душица Минић, Мирко Ковачевић, *Песача, некропола, средњи век, Старе културе у Ђердапу*, каталог изложбе, Галерија Српске академије наука и уметности, Београд 1969, 189, сл. I—XXI.

⁴¹ Стојан Новаковић, *Охридска архиепископија у почетку XI века*, Глас срп. краљ. академије, 76 Београд 1908, 36—45; М. Динић, Наведено дело, 11.

ZUR BESIEDLUNG BELGRADS UND NORDSERBIENS DURCH DIE SLAWEN

Mirjana Ljubinković

Erstmalig wird Singidunum im Jahre 878 in einem Brief Papst Johannes VIII. an den bulgarischen Fürsten Boris-Michael unter dem slawischen Namen Belgrad erwähnt. Nach einer zweiten Angabe — in der Lebensgeschichte des Klemens von Ohrid — ist Belgrad 885/86 eine Grenzstadt im Bulgarenreich.

Da Belgrad zum erstenmal in der weit entfernten päpstlichen Kanzlei schriftlich erwähnt wird, ist gewiss, dass Singidunum seine neue slawische Bezeichnung bedeutend früher erhalten hat, sicherlich nachdem sich die Slawen in seinem Hinterland, in seiner näheren und weiteren Umgebung und in der Stadt selbst angesiedelt hatten. Diese Bevölkerungsverschiebung bewirkte die Namensänderung, doch ihren genauen Zeitpunkt kennen wir nicht. Nach der schweren Niederlage der Awaren bei Byzanz im Jahre 626 hörte nämlich die awarische Gefahr für Byzanz auf, und seine Chronisten interessierten sich nicht mehr für die Ereignisse an der Nordgrenze der Balkanhalbinsel. Fränkische Chronisten dagegen brachten erst nach dem Ausbruch der fränkisch-awarischen Kriege Interesse für beide Pannonien auf, d.h. seit 791. Somit fehlen für mehr als 150 Jahre Schriftstücke über das Schicksal Belgrads und des heutigen Nordserbiens. Den bisherigen relativ geringen Ausgrabungen im Stadtgebiet nach zu schliessen, existierte mindestens seit dem 8. Jahrhundert eine slawische Siedlung, während es solche Ansiedlungen in der Umgebung und im Hinterland schon seit den dreissiger Jahren des 7. Jahrhunderts gab.

Uns ist nicht bekannt, welche slawischen Stämme sich um Belgrad ansiedelten.

Den bisherigen Ausgrabungsergebnissen nach unterschied sich die Sachkultur der östlich von Belgrad beheimateten Slawen von der westlich davon siedelnden Stämme. Die Funde aus dem Nordwesten weisen keinerlei Besonderheiten auf, und insbesondere der Schmuck ist für das damalige südslawische Gebiet äusserst typisch.

Funde aus dem Nordwesten Serbiens und vor allem Schmuck weisen dagegen auf eine weit höher entwickelte eigenständige Sachkultur hin, seien das Schmuckstücke, die nur kurze Zeit in einer bestimmten Periode auftraten, oder andere, deren Gebrauch man jahrhundertlang verfolgen kann.

Den bisherigen Ausgrabungen nach wurden beispielsweise nur im 9. Jahrhundert häufig Ohringe getragen, runde Glieder, deren untere Hälfte mit dicht um den mittleren Anhänger gewickeltem Draht verziert war. Ausser im nordöstlichen Serbien sind solche Ohringe nur

noch in der Südslowakei gefunden worden (Abb. 1).

Dagegen sind reiche Ohrgehänge mit drei ungleichen Beeren als luxuriöse Schmuckstücke vom 10. bis 15. Jahrhundert für diese Gegend kennzeichnend (Abb. 2). Die ältesten Exemplare aus dem 10. Jahrhundert wurden nur im Nordosten Serbiens und ausnahmsweise bei Tokaj in Ungarn gefunden. Auch spätere Fundstücke aus dem 14.—15. Jahrhundert stammen zumeist aus diesem Gebiet, nur zeitweilig wurden sie etwas häufiger in benachbarten Gegenden wie im östlichen Banat und in Westbulgarien gefunden und nur relativ selten in Ostmazedonien und Syrmien.

Historische Quellen erwähnen auf diesem Gebiet zwei slawische Stämme — vom Timok und aus Branitschewo (von der Morava) zu Beginn des 9. Jahrhunderts.

Vertreter des Timok-Stamms und der Abo-driten (eines slawischen Stamms, der nördlich der Donau zwischen Savemündung und Timok beheimatet war) tauchten im Jahre 818 am fränkischen Hofe in Aachen auf. Sie ersuchen um fränkischen Schutz, wobei vom Timok-Stamm ausdrücklich behauptet wird, er wollte das Bündnis mit Bulgarien lösen. Sicherlich im Gefolge dieser Verhandlungen wechselte ein Teil des Timok-Stamms auf fränkisches Gebiet über. Wahrscheinlich waren sie am Aufstand des kroatischen Fürsten Ljudevit Posavski von 819—822 beteiligt.

Es ist nicht völlig geklärt, wo der Timok-Stamm auf fränkischem Territorium siedelte, vielleicht in der Nähe der Südslowakei.

Ein anderer wichtiger slawischer Stamm, der Nordostserbien bewohnte, war der von Branitschewo (Morava). Sein Zentrum war die Stadt Morava (das antike Margum, heute Dubravica). Sein Territorium und sein Staatsgemeinschaft wird zum erstenmal von dem sogenannten Bayerischen Geographen 815—817 erwähnt. Er behandelt sie als getrennte Einheit und unterscheidet sie deutlich von den Mähren in der Tschechoslowakei. Vielleicht gehörten sie im 9. und Anfang des 10. Jahrhunderts zeitweilig zu Bulgarien. Ihre Eigenständigkeit erlangten sie wahrscheinlich nach dem Tode von Kaiser Simeon in der Mitte des 10. Jahrhunderts zurück.

Die genauen Grenzen des Branitschewo-Stamms sind nicht bekannt. Eine ihrer grösseren Siedlungen war Smederevo.

Nach unseren jetzigen Erkenntnissen war der Stamm von Branitschewo einer der am höchsten entwickelten slawischen Stämme, der in der näheren Umgebung von Belgrad ansässig war, als Singidunum zu Belgrad wurde.

